

Els Abela de Malta, hereus de la baronia d'Abella del Pallars Jussà (segles XI-XV)

Autor: Josep Abela Montoya

Data de publicació: 01-12-2018

El cognom maltès «Abela» ve, segons els estudis genealògics d'En Josep Abela i Montoya, del cognom català «Abella», originari de la baronia d'Abella al Pallars Jussà

L'etimologista maltès Mario Cassar indica que els 10 cognoms més comuns a Malta són: Borg, Camilleri, Vella, Farrugia, Zammit, Galea, Micallef, Grech, Attard, Spiteri i Azzopardi. El 25% de la població actual té aquests cognoms, mentre que el 44% posseeixen els 25 noms més comuns, entre ells Abela, i el 77% de la població total comparteix els mateixos cognoms d'un conjunt de prop de 19.000 persones. L'únic que es pot definir, per ara, clarament com d'origen català és Vella. Abela en representa aproximadament el 0,8% i és considerat un vell cognom maltès, datat com a mínim de finals del segle XIV, amb cita de Raimondo Abela, capitano della verga al 1390, amb el càrrec de capità general. Ell és precisament la figura principal d'aquesta presentació. L'important presència d'aquest cognom a Malta, la certifica el penúltim president maltès, el Dr. George Abela (2009-2014).

Hi ha diverses teories sobre l'origen d'aquest cognom, que el fan jueu, aràbic, italià i, fins i tot, portuguès. Però, la teoria defensada aquí és que té un origen català. Vegem-ho.

El personatge més destacat i conegut del llinatge des del punt de vista històric ?i cabdal per a la finalitat d'aquest treball? és fra Giovanni Francesco Abela (1582-1655), historiador, comanador i vicecanceller de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a La Valletta. És autor de la primera història moderna de Malta i de les famílies nobles malteses. L'obra s'intitula Della Descrittione di Malta, Isola nel Mare Siciliano, editat a La Valletta al 1647, popularment coneguda com a Malta Illustrata.

La tesi en què es basa aquest article ja la va mantenir Giovanni Francesco a la seva obra, quan apuntava que "llegeixi-hi, així mateix d'Abella, d'Abel, i, essent les mateixes veus però amb aspiració (per causa de la pronunciació maltesa), es varen fer anomenar diferentment", és a dir «Abela». I a continuació assevera: "Alguns volgueren que aquesta fos una de las famílies dels soldats catalans que romangueren a Malta" (traducció meua a partir de l'italià).

El cognom «Abella» prové del topònim d'una antiquíssima població homònima Abella/Avella, d'origen etrusc, a la província Avelino, a la Campania italiana. Arribà suposadament a la península ibèrica, per mitjà de la invasió romana, a les muntanyes d'Astúries, des d'on passà a Catalunya. És present en alguns llocs: a Girona, per exemple, però especialment i amb major intensitat a la província de Lleida. Cal destacar que als documents medievals, en llatí «Abella» es tradueix per Apilia, Abilia i, fins i tot, Abila.

El que aquí interessa és el comtat de Pallars. Aquest fou creat a principis del segle IX pels comtes de Tolosa, després de la conquesta del territori. Posteriorment, es dividí en el de Pallars Sobirà (superior) i Jussà (inferior). El comtat del Pallars Jussà fou creat a principis del segle XI, fins que al 1192 fou incorporat al comtat de Barcelona per la venda a Alfons I, comte de Barcelona i primer rei d'Aragó, comte de la dinastia catalana.

La citació més antiga localitzada al Pallars Jussà és un document del 949, que menciona una donació al camp de Apilia. Entre els límits de la donació s'indica el riu de Apilia. Immediatament després, al 976, en un document de donació a Santa María de la Seu d'Urgell trobem un testimoni que firma: "Sig+num Abila".

El cognom «Abella» no es va generar a partir del topònim com a referència parlant, ja que en català té el significat de l'himenòpter abella. En canvi, a l'heràldica només apareix molt tardanament un escut amb representació d'abelles. L'escut original de la baronia d'Abella estava format per quatre pals viperats de sable en camp d'or, com mostra aquest disseny del 1544.

El primer personatge que he localitzat documentalment és En Sanç Mir d'Abella, qui firma al 992 com a marmessor, per part del comtat de Pallars, en el testament que estableix el comte Borrell de Barcelona.

Cap al segle XI es creà la baronia d'Abella a l'extrem oriental del comtat, fronterer amb el d'Urgell. La baronia d'Abella era feudatària del comte d'Urgell, ja que la situació estratègica del castell d'Abella, pràcticament al peu d'un congost a la frontera entre aquests dos comtats, permetia o impedia el pas a les extenses comarques del comtat d'Urgell. Així, al 1157 el comte d'Urgell Armengol, la seva esposa Dulcia i els altres senyors d'Abella concedien carta de població als homes d'aquest lloc i als seus successors.

L'inici del llinatge «Abella» està molt lligat a la dinastia catalana de la Corona d'Aragó. Aquesta va tenir un paper determinant en la política de la Mediterrània occidental, com testimonia l'expansió dels consolsats del Mar de Barcelona. La seva presència es reforça al 1282 amb l'arribada de Pere II el Gran a Palerm durant les Vespres Sicilianes, la rebel·lió de la població siciliana contra el despotisme de la casa d'Anjou. El rei Pere era casat amb Constança, l'hereva del regne de Sicília. Aquí és on apareix Rn Ferrer d'Abella, jurisconsult, signant a Port Fangós com a testimoni en el testament que establia Pere el Gran, abans de partir a l'expedició de Sicília.

Aquest Ferrer d'Abella va estar vinculat, com a jurisperit i conseller, a quatre reis de la corona d'Aragó: des de Pere el Gran fins al seu nét Pere el Cerimoniós. Ens proporciona els vincles familiars més extensos documentats: el seu fill Berenguer, mort abans del 1323, fou el probable senyor de la baronia d'Abella. Deixà dos nens orfes, Berenguer i Ramon. També hi ha, entre d'altres, Blanca, la filla d'En Ferrer, senyora del castell de Sitges, qui enviudà d'En Bernat de Fonollar al 1326 sense descendència. La seva tomba a l'església de Sitges porta els blasons de la baronia.

El personatge més important que segueix és En Berenguer d'Abella i Vilaragut, fill orfe de l'anterior Berenguer. Es casà amb Na Constança de Fenollet i tingueren almenys tres fills: Nicolau, Ramon i Berenguer. Al cens de poblament d'Abella de la Conca, de 1368-70, és confirmat com a baró d'Abella. Fou conseller i majordom de Pere el Cerimoniós, pel qual va desenvolupar tasques especials.

Per apropar-nos a Malta volem indicar l'actuació d'altres personatges Abella, que juntament amb els reis catalano-aragonesos s'establiren a Sicília, des d'on passaren a Malta.

Un d'aquells fou un altre Ferrer d'Abella, dit Ferrarone, cosí segon d'En Berenguer. Va obtenir del rei de Sicília el feu i les terres, entre d'altres, de San Filippo d'Argirò, actualment anomenada Agira. Ferrarone va morir probablement cap al 1360, quan el seu feu passà a mans d'un altre militar català. Va estar casat, en segones núpcies, amb Clara de Montcada. Lamentablement, no hi ha descendència d'aquesta branca, la qual cosa requerirà una rectificació de la branca Abela del Libro d'Oro di Melita, la pàgina WEB de referència de les genealogies malteses.

Finalment, la figura clau ?en el nostre intent de validar la tesi enunciada a l'inici? s'anomena Ramon d'Abella i Fenollet, mencionat al principi com a Raimondo. Cap a finals de 1394 el duc de Montblanc, el futur rei Martí l'Humà, envia a Raimondo Abella, a qui havia confiat dues galeres in corso, a fi de recuperar Malta i Gozo, expedició que acabà sense èxit. Així l'anomena Antony Luttrell, inqüestionablement un bon coneixedor de la història medieval de Malta, substituint el Ramon català pel Raimondo italià. Entre 1393 y 1401 fou conseller reial i governador del regne de Mallorca. Ja llavors era nomenat en els instruments reials en llatí Raymundus de Apilia. En 1395 rep una real escriptura signada pel duc de Montblanc in Terra Iacii, a nom del rei, per a instaurar a l'illa de Malta una nova administració, com reporta el comanador Abela a la seva Malta Illustrata. Aquí l'historiador maltès ja no escriu Ramon d'Abella, ni Raimondo de Abella, sinó directament Raimundo de Abela. Al 1396 rep el feu de San Filippo d'Argirò, el qual a les primeres dècades de la centúria va esser adjudicat a Ferrarone, parent llunyà seu. Va morir probablement cap al 1404.

La citació definitiva de la metamorfosi del personatge ens l'ofereix Stanley Fiorini a l'obra "Documentary Sources of Maltese History". En un document de la Cancelleria siciliana del 15 octubre del 1398, emès per Martí el Jove, rei de Sicília, es confirma una deixa emfitèutica que havia estat feta pel "nobilem Raimundum de Apilia [...] marescalcum, consiliarium, fa[miliarum] e f[idelum] nostrum", etc. Al document d'execució el mateix Ramon d'Abella escriu: "Nos Raymundus de Abegla nuncius et commissus...", fent evidentment el salt del català Abella a l'italià Abegla, pas intermedi que acredita que En Raimondo d'Abela, considerat la pedra angular d'aquest llinatge a l'illa de Malta, no és altre que En Ramon d'Abella, noble català procedent de la baronia d'Abella al Pallars Jussà, estirp els orígens de la qual es troben a les terres pirenenques catalanes ja al segle XI.

Vaig presentar públicament al 2013 a La Valletta un arbre genealògic simplificat (vegeu supra) amb l'origen ben conegut del llinatge Abela a Malta, en el qual s'indiquen les línies de descendència de la meua família i del Dr. George Abela. El fill d'En Raimondo Abela, Bartolomeu, fou nomenat al 1432 baró de Pietra Lunga, a Cospicua. El besnét d'En Bartolomeo i fill d'Antonio, Pietro (no hi és, a l'arbre), fou nomenat al 1502 vice-castellà del castell de Sant Àngelo.

Josep Abela Montoya

Riudoms, novembre del 2018